

Agata Stodolska

ORCID: 0000-0002-3460-1715

UJ CM – Kraków

Ks. Marcin Godawa

ORCID: 0000-0001-5675-4272

UPJPII – Kraków

Idea „duchowego tańca – poruszania się w Bogu” (Dz 17, 28) w życiu duchowym na przykładzie działalności Wspólnoty i Teatru Tańca Lilia

Słowa kluczowe: taniec, duchowość, godność, zdrowie

Keywords: dance, spirituality, dignity, health

Odkrywanie głębi zaangażowania człowieka w relację z Bogiem stanowi wciąż aktualne i fascynujące zadanie teologii, szczególnie zaś teologii duchowości, ponieważ jej przedmiotem jest doświadczenie duchowe chrześcijanina. Pośród takich pojęć, jak modlitwa, asceza, służba, ewangelizacja rosnące znaczenie uzyskuje także taniec jako właściwa człowiekowi forma ekspresji wewnętrznych przeżyć. Otwiera się zatem perspektywa zbadania i naświetlenia wzajemnego związku i oddziaływania teologii oraz tańca, sztuki słowa oraz sztuki ruchu.

Niniejszy artykuł stanowi przyczynek do tych poszukiwań. Linia badawcza rozpoczyna się od analizy biblijnej idei poruszania się w Bogu (zob. Dz 17, 28), która w swej bogatej semantyce otwiera możliwość ujęcia życia chrześcijańskiego poprzez formułę tańca duchowego, czyli wolnego i świadomego przeżywania poszczególnych gestów składających się na całość życia. Idea ta łączy w sposób szczególnie wyrazisty duchowość z cielesnością, aktualizując chrześcijańską antropologię. W ten sposób może służyć jako użyteczny czynnik intensyfikacji całości życia duchowego, włącznie z tańcem scenicznym jako jego szczególnym aspektem (symbolem). Teoretyczne ujęcie tej idei zostanie następnie ukazane w polu praktycznej działalności na przykładzie Wspólnoty i Teatru Tańca Lilia (Kraków). W analizie tej przewodnim hasłem będzie god-

ność osoby ludzkiej, wydobywana i podkreślana poprzez różne formy duchowego tańca – poruszania się w Bogu. Okazuje się to szczególnie ważne w odniesieniu do osób z ograniczeniami. Dla osiągnięcia tego celu zastosowano tu analizę biblijną, analizę właściwą teologii duchowości, a także pewne odwołania do nauk medycznych w kontekście znaczenia tańca dla zdrowia. Dzięki temu interdyscyplinarny zamysł łączy teologię z wiedzą o sztuce, a poniekąd też z dziedziną zdrowia publicznego.

1. Idea tańca duchowego – poruszania się w Bogu przez łaskę

Pawłowa wypowiedź o Bogu: „W Nim bowiem żyjemy, poruszamy się i jesteśmy” (Dz 17, 28), stanowiąca część jego słynnej mowy wygłoszonej do Greków na Areopagu, może posłużyć dziś za teologiczny punkt wyjścia dla ukazania roli tańca w ekspresji chrześcijańskiej tożsamości i duchowości. Idea poruszania się w Bogu zawiera potencjalnie odniesienie do tej specyficznej sztuki, która opiera się na artystycznie zorganizowanym ruchu. Dlatego warto najpierw prześledzić związki semantyczne, jakie zachodzą między tymi dwoma pojęciami.

Formuła $\epsilon\nu\ \alpha\upsilon\tau\omega\ \gamma\alpha\rho\ \zeta\omega\mu\epsilon\nu\ \kappa\alpha\iota\ \kappa\iota\nu\omicron\upsilon\mu\epsilon\theta\alpha\ \kappa\alpha\iota\ \epsilon\sigma\mu\epsilon\nu$ ¹ w zakresie: „W Nim bowiem żyjemy i jesteśmy poruszani”, stanowi cytat z dzieła Epimenidesa z Krety (VI wiek przed Chr.). Już samo przywołanie greckiego wieszczka jest znaczące, ponieważ funkcjonował on w świadomości społecznej jako poeta, filozof i prorok, który miał przez 75 lat pozostawać w cudownym śnie i porozumiewać się bezpośrednio z bogami². Jest to zatem postać reprezentująca syntezę filozofii, religii/mistyki i sztuki, co stanowi punkt odniesienia dla Pawłowej mowy o Bogu. Można tu dostrzec przeblask tej jedności, której na Areopagu wtedy zabrakło, gdy uformowani filozoficznie Grecy nie zdecydowali się przyjąć religijnego orędzia, a do której Kościół nieustannie dąży, otwierając się na bogactwo sztuki (*fides, ratio et ars*).

W analizowanym tekście zostaje dobitnie zaznaczony związek dwu centralnych słów kluczy, tj. boga i ruchu. Strona bierna $\kappa\iota\nu\omicron\upsilon\mu\epsilon\theta\alpha$, tłumaczona przez „jesteśmy poruszani”, jeszcze bardziej zaznacza zależność człowieka od bóstwa, do tego stopnia, że ruch spełniany przez człowieka wskazuje w sensie właściwym na boga jako *sue principium*³.

¹ Biblia. Textus Receptus, <http://biblia.oblubienica.eu/interlinearny/index/book/5/chapter/17/verse/28/param/1/version/TR> (dostęp: 11 września 2020).

² *Mała encyklopedia kultury antycznej*, Warszawa 1988, s. 231.

³ Najbardziej znanym kontekstem z filozofii greckiej, gdzie mowa o bogu poruszycielu, jest oczywiście filozofia Arystotelesa; zob. Aristotle, *Physics*, red. J. Barnes, <http://www.filosofia>

Taka idea stała się w ustach Apostoła użytecznym narzędziem dla wyrażenia chrześcijańskiego orędzia o relacji stworzenia do Stworzyciela, którą charakteryzuje wielka bliskość (zob. Dz 17, 27.29). Docelowym punktem tej narracji jest kerygmaticzna prawda o zmartwychwstaniu Chrystusa. Stanowi ona jednocześnie kluczowy punkt w historii objawiania się Boga. O ile bowiem w przeszłości zachodziła względna, tolerowana nieznanomość Jego Osoby, o tyle dzień zmartwychwstania przynosi światło, które usuwa powód do wymówek od aktu wiary i będzie podstawą osądu ludzkiej wolności (zob. Dz 17, 30–31). W tę perspektywę, prowadzącą od stworzenia przez zmartwychwstanie, a dalej przez dzień dzisiejszy ku eschatologii, wpisane zostało to, co oddają trzy terminy: „żyjemy”, „poruszamy się” i „jesteśmy”. W sekwencji tej widoczna jest pewna myśl: otóż do pierwszych dwóch, zestawionych oryginalnie przez Epimenidesa, a ujmujących ruch jako przejaw życia, została dodana minikonkluzja, wnosząca pojęcie bycia, które przewyższa i zawiera w sobie „życie” i „ruch”. Tak więc ruch wyraża tu ontologię człowieka oraz jej istotne odniesienie do Boga. Idąc jeszcze dalej, należy zauważyć, że ruch należy do formuły kerygmaticznej, a ponieważ z założenia koncentruje się ona na najbardziej fundamentalnych, egzystencjalnie ważnych prawdach, oznacza to, że także ruch staje się takim bazowym, teologiczno-egzystencjalnym środkiem wyrażania i zgłębiania misterium człowieka w przedłużonej refleksji antropologii teologicznej.

W procesie analizy warto zatrzymać uwagę na linii, która prowadzi od oryginału badanej tu formuły po formy używane w przekładach. W tekście greckim występuje czasownik w stronie biernej κινουομεθα tłumaczony jako „jesteśmy poruszani”. Wersja ta została utrzymana w Wulgacie, zarówno w edycji *Clementina*⁴ jak i *Nova Vulgata*⁵ – *movemur*. W ten sposób w autorytatywnych tekstach – poprzez najpierw cytowanie greckiego poety, a potem tłumaczenie – mocno podkreślona została zależność działania człowieka od Boga. Fakt, że Bóg jest principium dla ruchu człowieka, oznacza, że jest Stworzycielem, co właśnie tłumaczy św. Paweł w swej mowie (zob. Dz 17, 24). W innych przekładach stosowano natomiast regularnie stronę czynną czasownika i taką

fia.unimi.it/zucchi/NuoviFile/Barnes%20-%20Physics.pdf, VIII, 6, s. 144–147 (dostęp: 24 listopada 2020); *Metaphysics by Aristotle*, tłum. W.D. Ross, <http://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.12.xii.html>; XII, 7–8 (dostęp: 24 listopada 2020). Por. D. Facca, *Problem przyczynowości nieruchomego poruszyciela u niektórych arystotelików schyłku XVI wieku*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” LV (2011), s. 126–127.

⁴ Biblia. Clementine Vulgate, <http://biblia-online.pl/Biblia/ClementineVulgate/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).

⁵ Nova Vulgata. Bibliorum Sacrorum Editio, http://www.vatican.va/archive/bible/nova_vulgata/documents/nova-vulgata_nt_actus-apostolorum_lt.html#17 (dostęp: 11 września 2020).

wersję zawierają choćby przekłady angielskie: King James Version⁶, American Standard Version⁷, World English Bible⁸, Young's Literal Translation⁹, Good News Bible¹⁰, New International Version¹¹. Pojawia się w nich ta sama formuła „in him... we move”. Dla przykładu, w języku francuskim można odnaleźć zwrot: „C'est en lui..., que nous avons ... le mouvement”¹², a w rosyjskim: „Им движемся”¹³. Te rozwiązania translatorskie akcentują podmiotowość człowieka wykonującego ruch, ale jednocześnie potwierdzają uwarunkowanie tej podmiotowości w Bogu. Rosyjska składnia z narzędnikiem, dosłownie oznaczająca „Nim poruszamy się”, bliska jest temu, co w łacinie wyraża *ablativus originis* czy bardziej *ablativus causae*¹⁴. W ten sposób wariant rosyjski zbliża się do grecko-łacińskiego, gdzie eksponowana jest idea Boga poruszającego go, czyli tego, że źródłem ludzkiego ruchu jest ruch Boży. Jak widać, przekłady angielskie słabiej wyrażają ten aspekt semantyczny.

W wybranych staropolskich tłumaczeniach można napotkać następujące warianty: w Biblii Brzeskiej – „przezeń... ruchamy sobą”¹⁵, w Biblii Gdańskiej¹⁶ i Wujka¹⁷ – „w nim... ruszamy się”. Dwa ostatnie wpisują się w nurt charakterystyczny dla translacji anglojęzycznej, sięgającej również nowożytnej King James Bible. Wariant brzeski wyróżnia się wyrazistszym podkreśleniem podmiotowości człowieka, ale bardziej jeszcze – Boga. Zwrot „ruchamy sobą” oznacza, że człowiek, będąc jednocześnie podmiotem i przedmiotem, aktualizuje w sobie potencję do działania, czy – używając późniejszej terminologii

⁶ Biblia. King James Version, <http://biblia-online.pl/Biblia/KingJamesVersion/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).

⁷ Biblia. American Standard Version, <http://biblia-online.pl/Biblia/AmericanStandardVersion/Acts/17/28> (dostęp: 11 września 2020).

⁸ Biblia. World English Bible, <http://biblia-online.pl/Biblia/WorldEnglishBible/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).

⁹ Biblia. Youngs Literal Translation, <http://biblia-online.pl/Biblia/YoungsLiteralTranslation/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).

¹⁰ *Good News Bible with Deuterocanonical Books*, The Bible Societies / Harper Collins 1994.

¹¹ *Holy Bible. New International Version*, Hodder&Stoughton, London 2001.

¹² *La Sainte Bible du Chanoine Crampon. Traduction d'apres les textes originaux*, Paris-Tournai 1960.

¹³ *Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета*, Москва 2014.

¹⁴ Narzędnik w rosyjskim regularnie używany jest dla wyrażenia autora czynności, np. книга написана мной – „książka napisana mną” w znaczeniu „książka napisana przeze mnie”.

¹⁵ Biblia Brzeska, <http://biblia-online.pl/Biblia/Brzeska/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).

¹⁶ Biblia Gdańska, <http://biblia-online.pl/Biblia/Gdanska/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).

¹⁷ Biblia Jakuba Wujka, <http://biblia-online.pl/Biblia/JakubaWujka/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).

– samostanowienia. Ta zdolność jest jednak uwarunkowana w Bogu, dlatego napisano, że dokonuje się „przezeń”, czyli principium jest tu Bóg. Wersja brzeska zbliża się więc do rosyjskiej i grecko-łacińskiej. Z kolei współczesne polskie przekłady, tj. Biblia Warszawska¹⁸, Poznańska¹⁹ i Tysiąclecia²⁰, zawierają tę samą formułę: „W Nim... poruszamy się”, zgodnie z tendencją wersji anglosaskich. Ogółem można powiedzieć, że wszystkie te warianty istotnie wskazują na uwarunkowanie ludzkiego działania, ruchu przez Boga, aczkolwiek ukazanie Pana działającego, poruszającego się w kierunku człowieka, wnosi bardzo ważny i ciekawy walor semantyczny.

Zawarty w formule „poruszania się w Bogu” związek ludzkiego i Bożego działania zyskuje głęboką i adekwatną wykładnię w nauczaniu na temat uwarunkowania ludzkiego działania przez łaskę. Nauka ta, wyrażona przez ojców zachodnich w odpowiedzi na kryzys pelagiański na synodzie w Kartaginie (418), a następnie w dokumencie *Indiculus* z połowy V wieku, przedstawia łaskę jako *principium* i *motor* wolnych czynów człowieka. Kościół naucza w nim: „omnium bonorum affectuum atque operum et omnium studiorum omniumque virtutum quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum profiteamur auctorem”²¹. Zestawienie liczby pojedynczej (*Deus*) z wielokrotnie ewokowaną liczbą mnogą (*omnium* etc.) podkreśla tym bardziej, że to Bóg jest właściwym sprawcą (*auctor*) ludzkich czynów. Jego pomoc (*auxilium*) odgrywa pierwszorzędną rolę (*magis valere*) w czynach człowieka, które nie tracą nic ze swej wolności: „in bonis quibusque voluntatis humanae singulis motibus magis illius valere, non dubitemus, auxilium”²². W kontekście niniejszych rozważań należy podkreślić, że mowa tu o każdym ruchu człowieka (*motus*), który ufundowany jest na działaniu łaski. Łaska (*auxilium*) poprzedza, towarzyszy, inspiruje, tak że człowiek miłuje to, co należy czynić²³. W tym punkcie widać tożsamość łaski z poruszającym działaniem Boga, na które szczególnie wskazują warianty biblijne – grecko-łaciński, rosyjski i brzeski. Grecka etymologia łaski – $\chi\alpha\rho\iota\varsigma$ przypomina zaś, że oddziałuje ona szczególnie poprzez wdzięk,

¹⁸ Biblia Warszawska, <http://biblia-online.pl/Biblia/Warszawska/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).

¹⁹ Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, t. 4, Poznań 1994.

²⁰ Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia, <https://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=394> (dostęp: 11 września 2020).

²¹ *Indiculus*, w: *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, red. H. Denzinger i in., <http://patristica.net/denzinger/enchiridion-symbolorum.html> (dostęp: 14 września 2020), 248 (141).

²² Tamże, 243 (134).

²³ Por. tamże, 245 (137).

doświadczenie pokoju i piękna²⁴. Te linie znaczeniowe prowadzą w stronę estetyki, także do fenomenu tańca.

Taniec stanowi jedno z fundamentalnych doświadczeń estetyczno-duchowych człowieka. Encyklopedia PWN podaje następującą definicję: „sztuka wywodząca się z języka ruchu, drugiego oprócz języka mowy podstawowego środka porozumiewania się ludzi”²⁵. Już tutaj widać, jak cenne będzie dopełnienie dziedziny słowa refleksją o ruchu, by pełniej ukazać antropologię oraz głębię i możliwości duchowości chrześcijańskiej.

Poszukując punktów stycznych między teologią a tańcem, można wskazać przede wszystkim na ruch i jego związek ze sferą boskości, szerszą definicję tańca duchowego oraz rodzącą się tu perspektywę pogłębionego doświadczenia.

Ruch, tworzywo baletu, pozostaje, jak ukazano wyżej, ściśle wpisany w najgłębsze teologiczne sensory. Także religijne asocjacje tańca są sprawą dobrze znaną, tak w ogólnym kontekście kulturowym²⁶, jak i biblijnym²⁷. Pora zatem zaproponować definicję tańca, która wyrazi chrześcijańską specyfikę. Może ona brzmieć następująco: „taniec duchowy to ruch wypełniony miłością”. Wyrażenie „taniec duchowy” ma przypominać o biblijnej antropologii łączącej harmonijnie ciało, którego funkcją jest właśnie taniec, z duchem. Z kolei człon determinujący, tj. „ruch wypełniony miłością”, wyłania się z analizowanej tu formuły „poruszania się dzięki/w Bogu”. Bóg jest miłością (1 J 4, 16), dlatego poruszanie się w Bogu oznacza doświadczenie Jego miłości, jest rodzajem trwania w Nim (tamże). W świetle powyższej analizy jest ono tożsame z przyjęciem łaski kierującej wolnym postępowaniem człowieka, czyli spotkaniem z działającym Bogiem.

Taniec duchowy, czyli poruszanie się w Bogu, oznacza szerzej specyficzny, „taneczny” sposób przeżywania każdego gestu składającego się na całokształt życia, a szczególnie rodzaj artystycznego baletu, spełniający te same kryteria. Jest to pozostający w relacji do rytmu (czy muzyki) zespół gestów będący ekspresją świadomego i wolnego doświadczenia Bożej miłości. Konkretna choreografia stanowi tu symbol, egzemplifikację (*pars pro toto*) chrześcijańskiego doświadczenia poruszania się w Bogu. W niej jak w soczewce dają się dostrzec cechy, które następnie można wprowadzać i aktualizować w całości życia. Wyróżnia się tu takie przeżywanie poprzez ruch doświadczenia poruszającej łaski,

²⁴ Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, Warszawa 1965.

²⁵ Taniec, w: Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/taniec;4010210.html> (dostęp: 15 września 2020).

²⁶ L. Winniczuk, *Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, t. 2, Warszawa 1985, s. 512–522.

²⁷ A. Krawczyk, *Współczesny Teatr Tańca w Polsce na przykładzie działalności wybranych grup*, praca licencjacka pod kierunkiem B. Cyboran, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Kraków 2019.

w którym szczególnie manifestuje się jedność duchowo-cieleśna człowieka. Choreografia, otwarta na improwizację i spontaniczność, zakłada adekwatne wykorzystanie języka ciała dla ekspresji ducha, ale i odwrotnie – konieczność duchowości.

Duchowa świadomość ciała może zatem przenikać pełne spektrum ludzkich czynności, tak że całe życie staje się duchowym tańcem, czyli poruszaniem się w poruszającym łaską Bogu. Każdy gest aktualizuje tę relację, ponieważ intencjonalnie jest ekspresją miłości. W konsekwencji wyrazem duchowego tańca mogą stać się nie tylko kroki na scenie, ale także czynności uznawane za prozaiczne czy nawet pozbawione głębszego sensu. Co więcej, znajdzie się tu także miejsce dla ludzi dalekich od realiów baletu. Poniższy fragment medytacji stanowi przykładową eksplikację tych możliwości:

Niech miłość zatańczy w każdym twoim geście.
 Niech jego praca, piękno, wysiłek zostaną przemienione w miłość jak woda w Kanie Galilejskiej stała się winem.
 Niech gest jak dzban będzie pełen miłości.
 Mówimy czasem o takiej organizacji ruchu, aby *nie było pustych przebiegów*.
 Napelnij swój gest miłością, aby nie było pustych przebiegów, czyli ruchu, który nic nie znaczy i ostatecznie nie przydaje się na nic.
 „Przeto czy jecie, czy pijecie, czy cokolwiek innego czynicie, wszystko na chwałę Bożą czyńcie” (1 Kor 10, 31).
 Całe życie, cała codzienność niech będzie *poruszaniem się w Bogu*.
 Nic nie jest tu bez znaczenia.
 Zmywać kubek z Jezusem...
 Iść po schodach dlatego, że On mnie kocha...
 Chować jedzenie do lodówki dlatego, że nie jestem sam...
 Myć twarz dla Niego...
 Mistrzem takiego tańca może okazać się ktoś, kto nigdy nie stanął przy lustrach sali tanecznej.
 W ruchu ręki człowieka chorego może być najwięcej pięknej miłości.
 Ktoś, komu życie nie pozwala pójść na spektakl, może głęboko rozumieć taniec Boga.
 Tym niemniej chrześcijański taniec na scenie stanowi szczególną cząstkę tego piękna.
 W pokorny sposób otwiera oczy na piękno, które Bóg chce z nami dzielić, a którego nie można zrozumieć ani wytańczyć²⁸.

Jeśli każdy gest niesie w sobie i objawia miłość Boga (oraz oczywiście miłość ku bliźnim), oznacza to pewną rewaloryzację ludzkiej aktywności, zgodnie z którą nie gest jako taki staje się najważniejszy, ale fakt, że służy on miłości.

²⁸ M. Godawa, *Tańczyć – poruszać się w Bogu*, <http://wspolnota-lilia.pl/od-serca/tanczyc-poruszac-sie-w-bogu/> (dostęp: 11 września 2020).

Zasada ta ma proveniencję biblijną, dość wskazać ponownie na werset 1 Kor 10, 31, na obietnicę związaną z podaniem kubka wody uczniom (zob. Mk 9, 41) czy na wartość przypisaną małym czynom (zob. Łk 16, 10). Teologicznym jej odbiciem jest z kolei prawo *tantum quantum* św. Ignacego Loyoli, głoszące, że chwała Boża stanowi podstawę waloryzacji i uporządkowania czynów i wyborów człowieka²⁹. Kategoria duchowego tańca ujawnia sens nadany każdemu gestowi i bardzo pomaga w odświeżonym, głębokim, poniekąd kontemplacyjnym jego przeżywaniu. Teologia duchowości podkreśla potrzebę stosowania pewnych formuł, dzięki którym łatwo aktualizować związek świadomości i motywacji dla dokonania praktycznych czynów. Podobnie jak w kerygmacie zostaje tu przywołany pewien aspekt prawdy symbolizujący jej całość. Zabieg ten, na mocy kondensacji, pozwala łatwiej pobudzić świadomość i wolność człowieka w kierunku działania *hic et nunc*, jak w tzw. wiązance duchowej św. Franciszka Salezego³⁰. Traktując codzienność jako duchowy taniec, człowiek może skutecznie aktualizować swą duchową dyspozycję do współpracy, czy w tym kontekście – do „tańca z łaską”. W pewnej analogii do życia kontemplacyjnego ukazanego w filmie *Wielka cisza* (reż. Philip Gröning) codzienność także w ten sposób zostaje podjęta kontemplacyjnie. Otwiera to drogę do pełnej ekspresji siebie w relacji do Boga oraz do całego szeregu innych dzieł.

Spośród wielu owoców tej postawy tu podkreślona zostanie godność. Duchowy taniec może być skutecznym sposobem uświadamiania sobie i stałego, a nawet pogłębiającego się przeżywania godności. Poruszanie się w Bogu i dzięki Bogu stanowi w zasadzie aktualizację tej cechy tożsamości chrześcijańskiej. Źródłem jej jest oczywiście najpierw fakt stworzenia człowieka na obraz i podobieństwo Boga, a następnie dzieło Odkupienia i przybrane Boże synostwo. W tym zakresie należy jeszcze podkreślić wątki, które bliżej odnoszą się do cielesności, czyli wcielenie Syna Bożego oraz Jego zmartwychwstanie. Przyjęcie ludzkiej natury, w tym cielesności, przez Słowo poniekąd z góry nadaje wartość cielesnej ekspresji człowieka. Nie miejsce tu na szczegółowe rozważanie tego tematu, dość powiedzieć, że absolutny szczyt poruszania się człowieka w Bogu ma miejsce właśnie w Chrystusie, w hipostatycznym zjednoczeniu natury ludzkiej z Boską, w *communicatio idiomatum* każdej z nich. Dzieło paschalne i zmartwychwstanie stanowią natomiast wypełnienie w historii rzeczywistości ukrytej we Wcieleniu oraz zapowiedź kompletnego udziału człowieka, z jego cielesnością, w chwale Boga. Duchowy taniec konkretnego człowieka właśnie w zmartwychwstaniu ciała osiągnie swoją pełnię, wpisując się na mocy

²⁹ Św. I. Loyola, *Ćwiczenia duchowe*, tłum. J. Ożóg, Kraków 2000, p. 23.

³⁰ Św. F. Salezy, *Filotea, czyli droga do życia pobożnego*, tłum. H. Libiński, Olsztyn 1985, s. 83–84.

usynowienia w perychorezę Trójcy. Raz jeszcze warto przypomnieć, że u św. Pawła poruszanie się w Bogu stanowi część kerygmatycznej proklamacji.

A ponieważ „czas jest krótki” i w perspektywie eschatologii doczesne ograniczenia zostają poddane rewaloryzacji, tak że płaczący jakby nie płaczą (zob. 1 Kor 7, 29–30), tym bardziej zatem otwiera się sposobność opisanego tańca duchowego i doświadczenia godności w odniesieniu do osób noszących szczególne piętno ograniczeń, jak na przykład chorzy czy bezdomni.

2. Taniec otwiera drogę osobom starszym i chorym

Szczególnego znaczenia w kontekście godności człowieka nabiera taniec osób chorych i starszych, u których często występujące ograniczenia mobilności zdawałyby się wykluczać możliwość uwielbienia Boga poprzez ruch. Jeżeli uznaje się, że każdy gest można wykonać z intencją miłości, nawet pozostawanie w pozycji leżącej może stać się tańcem rozumianym jako życie w Bogu, poruszanie się w Nim, trwanie w Jego obecności. Jest to kluczowe dla poczucia godności, której nie odbiera człowiekowi brak fizycznego ruchu ani zależność od innych. Co więcej, ofiarowanie takiego tańca w łączności z Chrystusem, ze świadomością swoich ograniczeń cielesnych i przeżywanego cierpienia, z pewnym duchowym przekraczaniem siebie oraz mentalności skłaniającej ku degeneracji zamiast ku rozwojowi, może mieć wartość o wiele wyższą niż wykonanie pełnej choreografii przez człowieka zdrowego i może wzbudzać poczucie nieustannego wzrostu w duchu myśli św. Pawła: „Wszystko mogę w Tym, który mnie umacnia” (Flp 4, 13)³¹. Jest to przede wszystkim wzrost w miłości. Św. Jan Paweł II niezwykle wymownie ujął głębię tego wzrostu w orędziu dla chorych z 11 lutego 1994 roku:

W Chrystusie cierpienie zostaje włączone w misterium nieskończonej miłości, która promieniuje z Boga w Trójcy Jedynego i staje się wyrazem miłości i narzędziem odkupienia, staje się więc cierpieniem zbawczym. (...) Człowiek odnajduje w Nim własne cierpienia nasycone nową treścią i nowym znaczeniem³².

Następnie Ojciec święty dodał w orędziu na IV Światowy Dzień Chorego:

Chrześcijanin, świadomy, że „chwałą Bożą jest człowiek żyjący”, umie czcić Boga w ludzkim ciele zarówno wtedy, gdy jest ono pełne siły, żywotności i piękna, jak i wtedy, gdy okazuje się słabe i nieodporne. Zawsze głosi transcendentną

³¹ Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia, <https://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=1042> (dostęp: 28 września 2020).

³² Jan Paweł II, Orędzie na II Światowy Dzień Chorego: <https://papiez.wiara.pl/doc/378767.Chrzescijanski-sens-ludzkiego-cierpienia/2> (dostęp: 28 września 2020).

wartość osoby, której wartość pozostaje nienaruszona mimo cierpienia, choroby i starości³³.

Tak przeżywany taniec duchowy może stać się źródłem pokoju i wewnętrznej radości, a także odnajdywania sensu istnienia, szczególnie u kresu życia, gdy człowiek częściej zastanawia się nad wartością rzeczy nieprzemijających lub samą wiecznością³⁴. W ten sposób również osoba chora może w pewnym stopniu zaspokoić pragnienie wypełnienia życia na tym świecie znaczeniem, nawet jeśli po ludzku zdawałoby się, że już nic nie jest w stanie osiągnąć. Jednocześnie nadaje właściwy kierunek swemu ostatecznemu powołaniu („Niepokojne jest serce nasze, dopóki w Tobie nie spocznie”³⁵).

Często przeżywane w okresie starości poczucie bycia niepotrzebnym może być zastąpione spełnieniem, gdy każda czynność, a nawet samo istnienie, poruszanie się, zostanie wypełnione miłością. Może mieć to ogromny wpływ na jakość życia nie tylko u osób starszych, ale u osób w każdym wieku³⁶.

W dziedzinie medycyny i zdrowia publicznego taniec uznawany jest za skuteczną pomoc w zachowaniu dobrej kondycji fizycznej i psychicznej, dlatego promowany jest w kontekście prewencji chorób oraz rehabilitacji³⁷. Między innymi poprawia funkcjonowanie układu krążenia, zapobiegając miażdżycy, reguluje ciśnienie tętnicze, wpływa korzystnie na gospodarkę węglowodanowo-lipidową organizmu, wzmacnia ogólną kondycję oraz siłę mięśni, poprawia samopoczucie, zmniejsza ryzyko depresji³⁸. Umiarkowany wysiłek na sali tanecznej jest zalecany dla osób powyżej 60 roku życia³⁹.

³³ Tenże, Orędzie na IV Światowy Dzień Chorego: <https://papiez.wiara.pl/doc/378771.Nadzieja-nadaje-cierpieniu-nowy-sens/4> (dostęp: 28 września 2020).

³⁴ B. Woźniak, *Zaangażowanie religijne a zdrowie w starości*, Kraków 2015, s. 47.

³⁵ Św. Augustyn, *Wyznania*, http://iwanicki.edu.pl/wp-content/uploads/2016/11/augustyn_wyznania.pdf (dostęp: 28 września 2020).

³⁶ B. Woźniak, *Religiousness, well-being and ageing – Selected explanations of positive relationships*, „Anthropological Review” 78 (2015), nr 3, s. 259–268; J.M. Łukasik, K. Jagielska, N.G. Piłkuła, *Spirituality/religiosity of man from the perspective of quality of life – A review of Polish research in social studies*, „Journal of Rare Cardiovascular Diseases” 3 (2018), nr 8, s. 259–265.

³⁷ P. Hwang, K. Braun, *The Effectiveness of Dance Interventions to Improve Older Adults’ Health: A Systematic Literature Review*, „Alternative Therapies In Health And Medicine” 21 (2015), nr 5, s. 64–70.

³⁸ E. Rodrigues i in., *Effects of Dance Exergaming on Depressive Symptoms, Fear of Falling, and Musculoskeletal Function in Fallers and Nonfallers Community-Dwelling Older Women*, „Rejuvenation Research” 21 (2018), nr 6; J. Rodrigues-Krause, M. Krause, A. Reischak-Oliveira, *Dancing for Healthy Aging: Functional and Metabolic Perspectives*, „Alternative Therapies In Health And Medicine” 25 (2019), nr 1, s. 44–63; H. Vankova i in., *The Effect of Dance on Depressive Symptoms in Nursing Home Residents*, „Journal of the American Medical Directors Association” 15 (2014), nr 8, s. 1–6.

³⁹ J. Rodrigues-Krause i in., *Cardiorespiratory responses of a dance session designed for older women: A cross sectional study*, „Experimental Gerontology” 2018, nr 110, s. 139–145.

Wielu badaczy podkreśla terapeutyczne znaczenie tańca oraz terapii przez sztukę (arteterapii). Dziedzina ta „polega na wykorzystaniu różnych środków artystycznych, które ułatwiają pacjentowi ekspresję emocji”⁴⁰. Aleksander Mudrow dodaje, że „w sztuce zawarta jest siła duchowa, która jest w stanie zwyciężyć cielesny ból, nostalgię, wewnętrzny niepokój”⁴¹. Arteterapia nie tylko działa relaksacyjne i korzystnie wpływa na samopoczucie osoby⁴², ale także pomaga w komunikacji i sprzyja lepszemu zrozumieniu samego siebie⁴³. Jedną z form arteterapii jest terapia ruchem i tańcem (Dance Movement Therapy), która polega na bazującym na relacji i emocji „wykorzystaniu ruchu do dalszej emocjonalnej, poznawczej, fizycznej i społecznej integracji jednostki”⁴⁴. Może ona uzupełniać i wspomagać proces leczenia lub też może być samodzielną metodą leczenia⁴⁵, dlatego jest chętnie wykorzystywana w domach opieki oraz w rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Inną formą terapii przez sztukę związaną z tańcem i ruchem (choreoterapia) jest dramatoterapia (np. oglądanie spektakli teatralnych) oraz esteterapia (terapia poprzez doznania estetyczne)⁴⁶.

Mimo że największa liczba badań odnoszących się do wpływu tańca na kondycję człowieka dotyczy jej somatycznych i psychicznych aspektów, wielu badaczy podkreśla, że zdrowie i samopoczucie nie mogą być rozpatrywane bez uwzględnienia sfery duchowej⁴⁷. Według definicji Światowej Organizacji Zdrowia, zdrowie to „stan pełnego fizycznego, umysłowego i społecznego

⁴⁰ W. Szulc, *Sztuka w służbie medycyny: od antyku do postmodernizmu*, Poznań 2001, s. 126.

⁴¹ Tenże, *Kulturoterapia w Związku Radzieckim*, „Kultura i Oświata” 1988, nr 4, s. 30, za: W. Kabat, *Nauczanie przez sztukę jako metoda wychowawcza i terapeutyczna dzieci zdrowych oraz dotkniętych niepełnosprawnością intelektualną*, „Zbliżenia Cywilizacyjne” 12 (2016), nr 3, s. 68.

⁴² W. Pielasińska, *Ekspresja jako wartość i potrzeba*, Warszawa 1983, s. 54, za: tamże, s. 74.

⁴³ I. Wojnar, *Estetyka i wychowanie*, Warszawa 1970, za: tamże, s. 65.

⁴⁴ American Dance Therapy Association, *What is Dance/Movement Therapy?*, <https://adta.memberclicks.net/what-is-dancemovement-therapy> (dostęp: 14 grudnia 2020).

⁴⁵ A. Rojewska-Nowak, *Terapia tańcem i ruchem w psychiatrii (z praktyki klinicznej w Psychiatrycznych Oddziałach Dziennego Pobytu)*, w: *Arteterapia i twórczość w przestrzeni psychospołecznej*, red. A. Stefańska, Kalisz–Poznań 2015, s. 91–100.

⁴⁶ A. Linek, *Arteterapia – poznanie i wyrażenie siebie*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne” 2012, nr 4, s. 91.

⁴⁷ K. Chuengsatiansup, *Spirituality and health: An initial proposal to incorporate spiritual health in health impact assessment*, „Environmental Impact Assessment Review” 23 (2003), nr 1, s. 3–15; S. Ventegodt i in., *Concepts of Holistic Care*, w: *Health Care for People with Intellectual and Developmental Disabilities across the Lifespan*, red. I. Rubin i in., Springer International Publishing 2016, s. 1935–1941; C. Puchalski, *The role of spirituality in health care*, „Proceedings” 14 (2001), nr 4, s. 352–357; A. Stodolska i in., *Exploring Elder Neglect: New Theoretical Perspectives and Diagnostic Challenges*, „The Gerontologist” 60 (2020), nr 6, s. e438–e448.

dobrostanu, a nie tylko całkowity brak choroby czy niepełnosprawności⁴⁸. W ostatnich latach definicja ta została uzupełniona o sprawność do prowadzenia produktywnego życia społecznego i ekonomicznego, a także o wymiar duchowy, który coraz częściej jest podkreślany jako jeden z bardzo istotnych aspektów zdrowia⁴⁹. Badania potwierdzają pozytywną zależność między religijnością a dobrym zdrowiem i samopoczuciem, także u osób starszych, pomimo częściej w ich wieku wielochorobowości czy niepełnosprawności⁵⁰.

Wpływ tańca na zdrowie i samopoczucie powinien zatem być analizowany nie tylko w aspekcie zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego, ale także w kontekście duchowości człowieka. To właśnie w tym obszarze w sposób szczególny dotyka się godności człowieka stanowiącego jedność ciała i ducha. Być może dla osób starszych i chorych jest to wyjątkowa szansa na przeżycie starości w sposób pozytywny i pogodny, pomimo ograniczeń w innych wymiarach.

3. Odkrywanie godności i duchowości w tańcu na przykładzie Wspólnoty i Teatru Tańca Lilia

Jak wcześniej wspomniano, taniec fizyczny, rozumiany dosłownie, może być symbolem poruszania się w Bogu, przez co może pomóc zarówno tańczącym, jak i oglądającym (np. spektakl, taniec uwielbienia), w głębokim przeżywaniu wiary, a następnie przenoszeniu go na grunt rzeczywistości codziennej. Przykładem obrazującym odkrywanie tego duchowego wymiaru tańca oraz swojej tożsamości jako dziecka Bożego jest działalność Wspólnoty i Teatru Tańca Lilia⁵¹.

Wspólnota i Teatr Tańca Lilia odnajduje sposobność do oddania Bogu chwały w realizacji pasji i talentów, przede wszystkim poprzez taniec jako formę modlitwy i uwielbienia. Członkowie teatru tworzą spektakle oparte na

⁴⁸ Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia, <https://www.who.int/about/who-we-are/constitution> (dostęp: 30 września 2020).

⁴⁹ The WHOQOL SRPB Group, *WHOQOL Spirituality, Religiousness and Personal Beliefs (SRPB) Field-Test Instrument. The WHOQOL – 100 QUESTIONS PLUS 32 SRPB QUESTIONS*, Department of Mental Health & Substance Dependence, World Health Organization, Geneva 2012.

⁵⁰ W. Strawbridge i in., *Frequent attendance at religious services and mortality over 28 years*, „American Journal of Public Health” 87 (1997), nr 6, s. 957–961; S. Li i in., *Association of religious service attendance with mortality among women*, „JAMA Internal Medicine” 2016, t. 176, nr 6, s. 777–785.

⁵¹ Strona internetowa oraz Facebook Wspólnoty: www.wspolnota-lilia.pl; <https://www.facebook.com/TeatrTancaLilia> (dostęp: 8 października 2020).

duchowości, kładąc nacisk na wysoką jakość techniki tańca, a także organizują warsztaty angażujące tańczących bezpośrednio w fizyczno-duchową formę rozmowy z Bogiem. Hasło *Totus Tuus* św. Jana Pawła II jest mottem przewodnim zespołu, który swoją pracę i wysiłek na sali tanecznej ofiaruje Jezusowi przez Maryję. W centrum działalności wspólnoty jest Eucharystia stanowiąca źródło radości znajdującej wyraz oraz kontynuację w tańcu.

Wspólnota *Lilia* formalnie powstała w marcu 2018 roku, w ramach Duszpasterstwa Akademickiego „Patmos” Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, z pragnienia kilkunastu osób uwielbiania Boga tańcem oraz budowania relacji, które zawiązały się przy okazji tworzenia spektaklu tanecznego o życiu Maryi *Lilia*. Pomysł spektaklu zrodził się już pod koniec 2016 roku z inicjatywy organizatorów koncertu uwielbienia, który miał odbyć się z okazji setnej rocznicy objawień fatimskich w Dąbrowie Górniczej 13 maja 2017 roku. Docelowo miało to być krótkie przedstawienie angażujące kilka osób. Z powodów organizacyjnych majowy koncert ostatecznie się nie odbył, jednak tancerze postanowili kontynuować dzieło i wystawić je na scenie krakowskiej, zawierając całość inicjatywy Matce Bożej. Z czasem przedsięwzięcie gromadziło coraz więcej młodych ludzi pragnących poprzez taniec opowiadać o swojej wierze i miłości do Boga. Dzięki temu powstało 15 profesjonalnych scen tanecznych opartych na Ewangelii oraz tajemnicach Różańca, przedstawiających nie tylko wydarzenia z życia Maryi, ale również Jej przeżycia wewnętrzne, których obraz jest owocem głębokiej modlitwy i medytacji.

Premiera spektaklu odbyła się 8 grudnia 2017 roku, w święto Niepokalanego Poczęcia Matki Bożej, w Auli św. Jana Pawła II przy Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach. Następnie dzieło było wielokrotnie wystawiane na scenie polskiej i międzynarodowej, ciesząc się dużym zainteresowaniem (m.in. w Krakowie, Jaworznie, Chorzowie, Słomnikach, Wielu, Rabce Zdroju, a także w bazylice Najświętszej Maryi Panny w Lourdes oraz na Festiwalu Młodych w czasie Świątowych Dni Młodzieży w Panamie w 2019 roku). Uzyskało wiele pochlebnych opinii, zarówno pod względem jakości tańca, jak i wartości teologicznej.

Spektakl *Lilia* otwiera drogę do poznania Boga oraz tożsamości człowieka – jako istoty stworzonej do miłości, dobra i piękna na wzór Maryi – poprzez sztukę posługującą się ruchem, muzyką, obrazem, a więc pozostawiającą dużo miejsca na osobistą refleksję. To sztuka, która wykorzystuje w głównej mierze technikę tańca współczesnego oraz klasycznego, pozwalającą na wyjątkowo poruszające wyrażenie emocji. Poszczególne sceny wprowadzają widza w historię Matki Bożej oraz Jej relacji z Ojcem, Synem i Duchem Świętym, zachowując

strukturę Różańca: część radosną, bolesną i chwalebłą. W ten sposób obserwowany taniec może stać się autentyczną modlitwą lub pomocą w niej, a dzięki prezentowanym na scenie tanecznym obrazom tworzy się przestrzeń spotkania z Bogiem, angażująca emocjonalnie i duchowo zarówno widzów, jak i samych tancerzy. Warto jednak wspomnieć, że spektakl jest skierowany nie tylko do katolików, ale poprzez estetykę dotykającą sfery duchowej, obecnej w każdym człowieku, oraz uniwersalne przesłanie związane z życiem ludzkim w ogóle – z cierpieniem i nadzieją na wyzwolenie, stanowi wartościowe dzieło dla osób różnych wyznań (chrześcijańskich lub innych), a także dla niewierzących.

Lilia ukazuje Maryję jako Matkę ściśle zjednoczoną z Bogiem (doskonale „poruszającą się w Nim”), a jednocześnie będącą bardzo blisko człowieka, przeżywającą na sposób ludzki radość i ból, i doskonale odpowiadającą na miłość Bożą w tych doświadczeniach poprzez pełne wiary i ufności *fiat*, któremu była wierna aż po krzyż. Maryja tańczy z radości przy Zwiastowaniu i przy spotkaniu ze św. Elżbietą, subtelnie poddaje się w tańcu prowadzeniu św. Józefa, przyjmuje łaskę rodzącą się dla świata wraz ze Słowem Wcielonym (co symbolizuje wykorzystywany w tańcu biały materiał), a następnie bawi się z małym Jezusem w Nazarecie. Jest obecna w Kanie Galilejskiej, gdzie tańczy razem z Jezusem i przedstawia Go gościom weselnym, ale jest także w scenie Ogrójca, kiedy współcierpi ze swoim Synem, choć z oddali, odczuwając każde poruszenie Jego Serca, co podkreślają synchroniczne gesty wołania do Boga. Momentem zwrotnym spektaklu jest scena wyrażająca ból Maryi w czasie męki Jezusa. Dynamika choreografii i ekspresyjne gesty mogłyby wskazywać na rozpacz widoczną w zewnętrznym zachowaniu Maryi, jednak w rzeczywistości jest to wyraz Jej przeżyć wewnętrznych. Kontrast, jaki stanowi wobec wcześniejszej ekspresji wieńcząca tę scenę pełna pokoju i zgody na wolę Bożą postawa Niepokalanej, ostatecznie wskazuje na heroiczną wiary i miłości Maryi w znoszeniu cierpienia.

Mimo że tytułową postacią spektaklu jest Maryja (lilia jest tutaj symbolem Matki Bożej), nie przesłania Ona w niczym Jezusa, stawiając Go zawsze w centrum i wskazując na Niego, gdy tylko On pojawia się na scenie. Nawet kiedy cierpi samotnie, jest to cierpienie oddające nie tylko Jej miłość do Chrystusa i do nas jako swoich dzieci, ale przede wszystkim Jego miłość do Niej jako Matki, jak również do nas jako swoich braci i sióstr. Bardzo wymowna jest scena uzdrowień, w których Jezus przychodzi z łaską miłosierdzia do czterech różnych potrzebujących osób: kobiety zgarbionej, symbolizującej osobę z kompleksioną, pozbawioną poczucia własnej wartości, której Jezus przywraca godność, ślepego, opętanego oraz dziewczyny symbolizującej śmierć cielesną,

ale i duchową, którą Jezus wskrzesza. Maryi nie ma fizycznie w tej scenie, tak jak nie ma Jej w scenie Zmartwychwstania, jednak swoje towarzyszenie Jezusowi oraz tym, którzy są w potrzebie i którzy szukają zbawienia, zaznacza w pozostałych choreografiach, dając temu najpełniejszy wyraz w ostatecznym zjednoczeniu z Synem w Niebie. Dzięki zobrazowaniu współprzeżywania Maryi z Jezusem widz ma przekonanie o Jej obecności, nawet kiedy pozostaje Ona w ukryciu.

Kluczowym celem przedstawienia jest uwielbienie Boga. Taniec może stanowić jedną z najdoskonalszych form uwielbienia, ponieważ angażuje ciało i ducha, tj. pełnię ludzkiej istoty. Spektakl *Lilia* spełnia więc nie tylko funkcję ewangelizacyjną, ale przede wszystkim koncentruje tancerzy oraz widzów na skierowaniu „całego swego serca, całej swojej duszy i całego swego umysłu” ku Bogu (por. Mk 12, 30). Przywraca tym samym spojrzenie na siebie przez pryzmat miłości Bożej i pomaga dostrzec w sobie godność dziecka Bożego. Dzięki inscenizowanym wydarzeniom każdy może odnaleźć na scenie siebie, co może stać się źródłem głębokiego doświadczenia wewnętrznego.

Szczególne znaczenie duchowego wymiaru tańca uwidacznia się w czasie występów dla osób, których trudne sytuacje życiowe skłaniają do przekonania, że ich godność została umniejszona (np. ubodzy). Przykładem ukazującym ten wymiar może być występ Wspólnoty *Lilia* z okazji Świątowych Dni Ubogich 17 listopada 2018 roku w Krakowie. Widownia, której największą część stanowiły osoby ubogie, nie tylko bardzo ciepło przyjęła tancerzy, ale w widoczny sposób doświadczyła głębokich przeżyć owocujących pragnieniem pojednania się z Bogiem w sakramencie pokuty i pokrzepienia się chlebem eucharystycznym. W rozmowach z niektórymi osobami wyraźnie wybrzmiewało poczucie bycia podniesionym – przede wszystkim poprzez poznanie Dobrej Nowiny i prawdy o Miłosierdziu Bożym, co wzbudziło nadzieję i radość wolności odzyskanej w Chrystusie, ale także przez sam akt miłości, jakim był taniec motywowany pragnieniem podzielenia się dobrem i pięknem z tymi, którzy spotykają się z tymi wartościami rzadko albo w ogóle nie mają możliwości doznania ich ze strony ludzi. Dostrzeżenie dziecka Bożego w ubogim człowieku i ofiarowanie mu tańca pełnego miłości stało się źródłem jego konfrontacji z prawdą o sobie i spojrzenia na siebie również w perspektywie miłości. Możemy tu mówić o podniesieniu godności co najmniej na dwóch płaszczyznach: cielesnej (piękno człowieka i tańca) oraz duchowej (doświadczenie miłości).

Podobne znaczenie mają występy dla osób chorych, których godność zdaje się być umniejszona przez ograniczenia ciała i zależność od innych. Wspólnota *Lilia* miała okazję zatańczyć dla chorych pielgrzymów w czasie pielgrzymki

do Lourdes w 2018 i 2019 roku. W tym przypadku należy mieć na uwadze fakt, że dla chorych uwielbienie poprzez ciało, ruch fizyczny jest możliwe jedynie w niewielkim stopniu. Osoby te mogą jednak doświadczyć łaski modlitwy poprzez kontemplację oraz utożsamianie się z tancerzami na scenie. Chorzy mogą łączyć się z tańczącymi duchowo, a tancerze stają się niejako stopami i rękami chorych, którzy w ten sposób również mogą uczestniczyć w uwielbieniu Boga.

Dodatkowego znaczenia nadaje intencja modlitwy tańcem, która może być ofiarowana właśnie za chorych (w ten sposób, tj. wstawienniczo, Wspólnota Lilia tańczyła m.in. na rzecz chorego na białaczkę Dawidka w Słomnikach, 9 czerwca 2018 roku). Jest to jednak nie tyle jednostronny dar, ile wzajemne obdarowywanie się, ponieważ – jak wspomniano wcześniej – chorzy wnoszą wyjątkową wartość do modlitwy poprzez ofiarę swego cierpienia. Głębię tego współofiarowywania się Bogu w łączności z ofiarą Chrystusa na krzyżu najpełniej oddaje modlitwa odmawiana przez Wspólnotę Lilia przed tańcem w intencji chorych i cierpiących:

Panie, uwielbiamy Cię w ciałach i duszach osób chorych i cierpiących. Uwielbiamy Ciebie jako Pasterza, który nie opuścił owiec w ciemnej dolinie. Uwielbiamy Cię za nich, w ich imieniu, w ich cierpieniu. Łączymy nasz wysiłek z ofiarą ich cierpienia i składamy je razem z nimi w Twoje ręce – w tym tańcu. Wspominając ofiarę Twojego Syna na krzyżu, ofiarujemy Ci ich ból i cierpienie, szczególnie tych, którzy sami nie potrafią tego zrobić i którzy sami nie mogą w ten sposób Cię uwielbiać. Przyjmij, proszę, tę ofiarę i dziękczynienie ku Twojej chwale. Według woli Twojej umacniaj, uzdrawiaj, uświęcaj.

Wybacz także tym, którzy odwrócili się od Ciebie. Chcemy w tym tańcu Ci wynagradzać za grzechy nasze i całego świata, prosząc jednocześnie o zwrócenie serc ku Tobie i zjednoczenie ich wszystkich w Najświętszym Sercu Jezusa przez Niepokalane Serce Maryi. Przez Chrystusa Pana Naszego. Amen.

Drugą wcześniej wspomnianą formą posługi tanecznej Wspólnoty Lilia są warsztaty, których celem jest budowanie za pomocą modlitwy tańcem osobistej relacji z Bogiem, a także nauka wyrażania wdzięczności za wszystko całą duszą i całym ciałem. Uczestnicy uczą się kierować każdy gest ku Bogu, w postawie otwartości i dialogu, co ma przekładać się na całe życie. Uwielbienie tańcem Boga staje się konsekwencją poznawania siebie jako istoty stworzonej na wzór i podobieństwo Boga, doświadczającej w tym poznaniu miłości.

Warsztaty są prowadzone w formie zajęć opartych na nauce świadomości ciała, improwizacji, pomagającej wyrazić indywidualne przeżycia, oraz choreografii polegającej na pracy wspólnej. Instruktorzy wykorzystują Pismo Święte jako źródło poznania oraz inspiracji pozwalającej na taneczno-teatralną inter-

pretację słowa Bożego. Zajęcia mają także charakter integracyjny: część czasu poświęcona jest ćwiczeniom w parach lub grupach, co pomaga uczestnikom otworzyć się na innych i przełamać bariery komunikacyjne, a także wyzwolić się spod presji oceny.

Również w tym przypadku taniec może być narzędziem przemiany i odbudowywania godności. W szczególny sposób potencjał tańca w tym zakresie uwidoczni się w przypadku zranień czy konsekwencji grzechów związanych z ciałem, ale nie tylko. Ruch spotykający się z miłością Boga pomaga uwierzyć, że ciało samo w sobie jest dobre, że zostało stworzone, aby poruszać się w miłości, a nie jest narzędziem zła (zob. Rdz 1, 31; Dz 17, 28). Praca wewnętrzna oparta na słowie Bożym i czerpiąca z sakramentów świętych, wchodzenie w głąb swoich przeżyć, ale w kontekście dialogu z Bogiem, może znaleźć odzwierciedlenie i dopełnienie w tańcu pozwalającym wyrazić ból czy żal, a także radość z doświadczenia miłosierdzia.

Zakończenie

Papież Franciszek stwierdza, że „Służenie Bogu tylko ciałem byłoby działaniem niewolniczym; służenie Jemu tylko duszą byłoby sprzeczne z naszą ludzką naturą”⁵². Dodaje, że Bóg chce zbawić całego człowieka, duszę i ciało. Wniebowzięcie Maryi oraz prawda o zmartwychwstaniu ciał na końcu czasów potwierdza jedność osoby ludzkiej i przypomina nam, że jesteśmy powołani, aby służyć i chwalić Boga całym naszym cielesno-duchowym istnieniem. Taniec duchowy wpisuje się w słowa Ojca Świętego, stanowiąc przykład dążenia człowieka do swego ostatecznego przeznaczenia. Tym samym może stać się narzędziem podnoszenia godności, niezależnie od stanu zdrowia czy sytuacji życiowej.

Ostatecznym celem tańca duchowego jest rozwój rozumiany jako wzrost w miłości. Uwielbienie, które jest zwieńczeniem „poruszania się w Bogu”, wiąże się z doświadczeniem miłości i pragnieniem odpowiedzi na nią. Przykład Wspólnoty i Teatru Tańca Lilia pokazuje, jak można tę odpowiedź zrealizować. W dalszej perspektywie wspólnota planuje otworzyć regularne zajęcia taneczne dla dzieci i młodzieży, a także tworzyć kolejne spektakle ewangelizacyjne, co poszerza horyzont dla odkrywania coraz głębszych znaczeń tańca w Bogu, zarówno w praktyce, jak i teorii.

⁵² Franciszek, Rozważanie przed modlitwą *Anioł Pański* 15 sierpnia 2018, w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, <https://papiez.wiara.pl/doc/4951420.Bog-pragnienie-zbawienia-calego-czlowieka> (dostęp: 28 września 2020).

Bibliografia

- Strona internetowa oraz Facebook Wspólnoty i Teatru Tańca Lilia, www.wspolnota-lilia.pl; <https://www.facebook.com/TeatrTancaLilia>
- American Dance Therapy Association, *What is Dance/Movement Therapy?*, <https://adta.memberclicks.net/what-is-dancemovement-therapy> (dostęp: 14 grudnia 2020).
- Aristotle, *Physics*, red. J. Barnes, <http://www.filosofia.unimi.it/zucchi/NuoviFile/Barnes%20-%20Physics.pdf> (dostęp: 24 listopada 2020).
- Augustyn św., *Wyznania*, http://iwanicki.edu.pl/wp-content/uploads/2016/11/augustyn_wyznania.pdf (dostęp: 28 września 2020).
- Biblia. American Standard Version, <http://biblia-online.pl/Biblia/AmericanStandardVersion/Acts/17/28> (dostęp: 11 września 2020).
- Biblia Brzeska, <http://biblia-online.pl/Biblia/Brzeska/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).
- Biblia. Clementine Vulgate, <http://biblia-online.pl/Biblia/ClementineVulgate/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).
- Biblia Gdańska, <http://biblia-online.pl/Biblia/Gdanska/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).
- Biblia Jakuba Wujka, <http://biblia-online.pl/Biblia/JakubaWujka/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).
- Biblia. King James Version, <http://biblia-online.pl/Biblia/KingJamesVersion/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).
- Biblia. Textus Receptus, <http://biblia.oblubienica.eu/interlinearny/index/book/5/chapter/17/verse/28/param/1/version/TR> (dostęp: 11 września 2020).
- Biblia Warszawska, <http://biblia-online.pl/Biblia/Warszawska/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).
- Biblia. World English Bible, <http://biblia-online.pl/Biblia/WorldEnglishBible/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).
- Biblia. Youngs Literal Translation, <http://biblia-online.pl/Biblia/YoungsLiteralTranslation/Dzieje-Apostolskie/17/28> (dostęp: 11 września 2020).
- Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета, Москва 2014.
- Chuengsatiansup K., *Spirituality and health: An initial proposal to incorporate spiritual health in health impact assessment*, „Environmental Impact Assessment Review” 23 (2003), nr 1, s. 3–15.
- Facca D., *Problem przyczynowości nieruchomego poruszyciela u niektórych arystoteli-ków schyłku XVI wieku*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” LV (2011), s. 123–149.
- Franciszek, Rozważanie przed modlitwą *Anioł Pański* 15 sierpnia 2018, w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, <https://papiez.wiara.pl/doc/4951420.Bog-pragnie-zbawienia-calego-czlowieka> (dostęp: 28 września 2020).

- Godawa M., *Tańczyć – poruszać się w Bogu*, <http://wspolnota-lilia.pl/od-serca/tanczyc-poruszac-sie-w-bogu/> (dostęp: 11 września 2020).
- Good News Bible with Deuterocanonical Books*, The Bible Societies / Harper Collins 1994.
- Holy Bible. New International Version*, London 2001.
- Hwang P., Braun K., *The Effectiveness of Dance Interventions to Improve Older Adults' Health: A Systematic Literature Review*, „Alternative Therapies In Health And Medicine” 21 (2015), nr 5, s. 64–70.
- Indiculus*, w: *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, red. H. Denzinger i in., <http://patristica.net/denzinger/enchiridion-symbolorum.html> (dostęp: 14 września 2020).
- Jan Paweł II, Orędzie na II Światowy Dzień Chorego, <https://papiez.wiara.pl/doc/378767.Chrzescijanski-sens-ludzkiego-cierpienia/2> (dostęp: 28 września 2020).
- Jan Paweł II, Orędzie na IV Światowy Dzień Chorego, <https://papiez.wiara.pl/doc/378771.Nadzieja-nadaje-cierpieniu-nowy-sens/4> (dostęp: 28 września 2020).
- Kabat W., *Nauczanie przez sztukę jako metoda wychowawcza i terapeutyczna dzieci zdrowych oraz dotkniętych niepełnosprawnością intelektualną*, „Zbliżenia Cywilizacyjne” 12 (2016), nr 3, s. 62–88.
- Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia, <https://www.who.int/about/who-we-are/constitution> (dostęp: 30 września 2020).
- Krawczyk A., *Współczesny Teatr Tańca w Polsce na przykładzie działalności wybranych grup*, praca licencjacka pod kierunkiem B. Cyboran, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Kraków 2019.
- La Sainte Bible du Chanoine Crampon. Traduction d'après les textes originaux*, Paris–Tournai 1960.
- Li S., Stampfer M.J., Williams D.R., Vanderweele T.J., *Association of religious service attendance with mortality among women*, „JAMA Internal Medicine” 2016, t. 176, nr 6, s. 777–785.
- Linek A., *Arteterapia – poznanie i wyrażenie siebie*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne” 2012, nr 4, s. 83–94.
- Loyola I. św., *Ćwiczenia duchowe*, tłum. J. Ożóg, Kraków 2000.
- Łukasik J.K., Jagielska K., Piłkuła N.G., *Spirituality/religiosity of man from the perspective of quality of life – A review of Polish research in social studies*, „Journal of Rare Cardiovascular Diseases” 3 (2018), nr 8, s. 259–265.
- Mała encyklopedia kultury antycznej*, Warszawa 1988.
- Metaphysics by Aristotle*, tłum. W.D. Ross, <http://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.12.xii.html> (dostęp: 24 listopada 2020).
- Nova Vulgata. Bibliorum Sacrorum Editio, http://www.vatican.va/archive/bible/nova_vulgata/documents/nova-vulgata_nt_actus-apostolorum_lt.html#17 (dostęp: 11 września 2020).
- Pielasińska W., *Ekspresja jako wartość i potrzeba*, Warszawa 1983.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, t. 4, Poznań 1994.

- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia, <https://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=394> (dostęp: 11 września 2020).
- Puchalski C., *The role of spirituality in health care*, „Proceedings” 14 (2001), nr 4, s. 352–357.
- Rodrigues E., Gallo L., Guimaraes A., Filho J., Luna B., Gomes A., *Effects of Dance Exergaming on Depressive Symptoms, Fear of Falling, and Musculoskeletal Function in Fallers and Nonfallers Community-Dwelling Older Women*, „Rejuvenation Research” 21 (2018), nr 6, s. 518–526.
- Rodrigues-Krause J., Krause M., Reischak-Oliveira A., *Dancing for Healthy Aging: Functional and Metabolic Perspectives*, „Alternative Therapies In Health And Medicine” 25 (2019), nr 1, s. 44–63.
- Rodrigues-Krause J., Bouffleur Farihna J., Rozales Ramiz T., Pinto Boeno F., Dos Santos G.C., Krause M., Reischak-Oliveira A., *Cardiorespiratory responses of a dance session designed for older women: A cross sectional study*, „Experimental Gerontology” 2018, nr 110, s. 139–145.
- Rojewska-Nowak A., *Terapia tańcem i ruchem w psychiatrii (z praktyki klinicznej w Psychiatrycznych Oddziałach Dziennego Pobytu)*, w: *Arteterapia i twórczość w przestrzeni psychospołecznej*, red. A. Stefańska, Kalisz–Poznań 2015, s. 91–100.
- Salezy F. św., *Filotea, czyli droga do życia pobożnego*, tłum. H. Libiński, Olsztyn 1985.
- Słownik grecko-polski*, red. Z. Abramowiczówna, Warszawa 1965.
- Strawbridge W., Cohen R., Shema S., Kaplan G., *Frequent attendance at religious services and mortality over 28 years*, „American Journal of Public Health” 87 (1997), nr 6, s. 957–961.
- Stodolska A., Parnicka A., Tobiasz-Adamczyk B., Grodzicki T., *Exploring Elder Neglect: New Theoretical Perspectives and Diagnostic Challenges*, „The Gerontologist” 60 (2020), nr 6, s. e438–e448.
- Szulc W., *Kulturoterapia w Związku Radzieckim*, „Kultura i Oświata” 1988, nr 4, s. 217–231.
- Szulc W., *Sztuka w służbie medycyny: od antyku do postmodernizmu*, Poznań 2001.
- Taniec*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/taniec;4010210.html> (dostęp: 15 września 2020).
- The WHOQOL SRPB Group, *WHOQOL Spirituality, Religiousness and Personal Beliefs (SRPB) Field-Test Instrument. The WHOQOL – 100 QUESTIONS PLUS 32 SRPB QUESTIONS*, Department of Mental Health & Substance Dependence, World Health Organization, Geneva 2012.
- Vankova H., Holmerova I., Machacova K., Volicer L., Veleta P., Celko M., *The Effect of Dance on Depressive Symptoms in Nursing Home Residents*, „Journal of the American Medical Directors Association” 15 (2014), nr 8, s. 1–6.
- Ventegodt S., Kandel I., Ervin D., Merrick J., *Concepts of Holistic Care*, w: *Health Care for People with Intellectual and Developmental Disabilities across the Lifespan*, red. I. Rubin, J. Merrick, D. Greydanus, D. Patel, Springer International Publishing 2016, s. 1935–1941.
- Winniczuk L., *Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, t. 2, Warszawa 1985, s. 512–522.

Wojnar I., *Estetyka i wychowanie*, Warszawa 1970.

Woźniak B., *Religiousness, well-being and ageing – Selected explanations of positive relationships*, „Anthropological Review” 78 (2015), nr 3, s. 259–268.

Woźniak B., *Zaangażowanie religijne a zdrowie w starości*, Kraków 2015.

Streszczenie

Idea „duchowego tańca – poruszania się w Bogu” (Dz 17, 28) w życiu duchowym na przykładzie działalności Wspólnoty i Teatru Tańca Lilia

W artykule rozważamy wzajemne oddziaływanie na siebie teologii i sztuki tańca. Kluczowym zagadnieniem jest pojęcie tańca duchowego, zaczerpnięte z Biblii (Dz 17, 28) oraz rozwinięte do pewnego sposobu chrześcijańskiego życia duchowego. Wyrażenie „poruszanie się w Bogu”, wyjaśnione poprzez nieustanne działanie łaski, jest użyte zarówno jako koncept teoretyczny, jak i praktyczne narzędzie służące życiu w Chrystusie. Oznacza to, że każdy ludzki gest może być interpretowany jako wyraz relacji pomiędzy człowiekiem a Bogiem, która została ustanowiona poprzez stworzenie, Wcielenie, Odkupienie i Zmartwychwstanie, zgodnie z nauką Kościoła katolickiego. Profesjonalny taniec na scenie jest przykładem i symbolem takiego sposobu życia.

Następnie idea tańca duchowego przedstawiona jest w kontekście godności osób niepełnosprawnych w celu ukazania, jak różne praktyki powiązane z tańcem mogą służyć doświadczeniu życia jako współpracy z Bożą łaską. Biblijną oraz duchową analizę połączono z wiedzą z zakresu sztuki tańca, jak również pewnymi odniesieniami do nauk o zdrowiu, co wzbogaca badanie o jakość interdyscyplinarną.

Summary

The idea of *spiritual dance – moving in God* (Acts 17:28) in spiritual life, on the example of the activity of the Community and Dance Theatre Lilia

In this paper the mutual influence of theology and the art of dance is taken into consideration. The central concept is the idea of *spiritual dance*, derived from the Bible (Acts 17:28) and developed to a formula of Christian spiritual life. *To move in God*, explained through the constant assistance of grace, is used as both the theoretical apprehension and practical tool to live the life in Christ. It implies that each human gesture could be interpreted as the performance of this relationship between man and God which was established by the creation, Incarnation, Redemption and Resurrection, according to the teaching of the Catholic Church. A professional dance on the stage makes an epitome and a symbol of this way of life.

Furthermore, this idea is applied to the question of human dignity of disabled persons in order to show how various practices, connected with dance, could serve the task of experiencing life as a cooperation with God's grace. The biblical and spiritual analysis is joined with the knowledge of the art of dance, as well as with some references regarding health sciences, which provides this research with an interdisciplinary quality.